

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА
СУВ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ
ИПАКЧИЛИК КАФЕДРАСИ**

БАКАЛАВРИАТ 5410900 - “ИПАКЧИЛИК” ЙЎНАЛИШИ

4-56- ГУРУХ ТАЛАБАСИ

МУХТОРОВА ДИЛРАБО РАХМОНҚУЛОВНАНИНГ

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

**МАВЗУ: «ЗВЕНОЛАРГА ҚУРТ ТАРҚАТИШ МИҚДОРИНИ ПИЛЛА
ҲОСИЛДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ».**

Илмий раҳбар:

Ипакчилик кафедраси
профессори

Н. Ахмедов

«Иш кўрилиб чиқилди ва ҳимояга қўйилди»

Ипакчилик кафедраси мудири,
доцент_____ У.Т.Дониёров
«___» _____ 2015 йил

Зоотехния факультети декани,
доцент_____ У.Ш.Балласов
«___» _____ 2015 йил

Тошкент – 2015 йил

МУНДАРИЖА

1. Битирув Малакавий ишнинг режаси.....
2. Кириш.....
3. Адабиётлар шарҳи.....
 4. Фермер хўжаликларида инкубаторияни ташкил этиш.....
 5. Инкубаторияда жонланган қуртларни звеноларга тарқатиш тартиби.....
 6. Инкубаторияда жонлантирилган қуртларни тарқатиш миқдорини личинкалар ҳаётчанлигига таъсири.....
 7. Ипак қурти тарқатиш миқдорини пилла ҳосилдорлигига таъсири.....
 8. Ипак қурти тарқатиш миқдорини пиллаларнинг биологик кўрсаткичларига таъсири.....
 -
 9. Ипак қурти тарқатиш миқдорини пилла сифатига таъсири.....
- 10.Хулоса.....
- 11.Фойдаланилган адабиётлар.....

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШ РЕЖАСИ.

1. Кириш.
2. Адабиётлар шарҳи.
3. Фермер хўжаликларида инқубаторияни ташкил этиш.
 4. Инқубаторияда жонланган қуртларни звеноларга тарқатиш тартиби.
 5. Инқубаторияда жонлантирилган қуртларни тарқатиш миқдорини личинкалар ҳаётчанлигига таъсири.
 6. Ипак қурти тарқатиш миқдорини пилла ҳосилдорлигига таъсири.
 7. Ипак қурти тарқатиш миқдорини пиллаларнинг биологик кўрсаткичларига таъсири.
 8. Ипак қурти тарқатиш миқдорини пилла сифатига таъсири.
9. Хулоса.
- 10.Фойдаланилган адабиётлар.

КИРИШ.

Ўзбекистон республикасини жадал ривожланиши, илғор давлатлар қаторидан мустаҳкам ўрин эгаллашида ҳам Осиё ресурсларидан оқилона фойдаланиш муҳим аҳамиятга эгадир. Шундай ресурслардан бири пилла хом-ашёси тайёрлашдир.

Республикамиз пилла ва табиий ипак тайёрлашда жаҳонда етакчи ўринлардан бирини эгаллаб туришига қарамасдан, кейинги йилларда ипак маҳсулотлари ишлаб чиқариш суръатлари талаб даражасида эмас. Ипак қурти уруғини тайёрлаш, озуқа баъзасини мустахкамлаш, пилла етиштириш салмоғини кўпайтириш ва унинг сифатини яхшилаш жараёнларидағи айрим хато ва камчиликлар бунга сабаб бўймоқда.

Пиллачилик соҳасини қўллаб-қувватлаш, тармоқ самарадорлигини ошириш, ипакчилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш мажмуасида интеграция жараёнларини кучайтириш ва фермер хўжаликлари ҳамда соҳа корхоналарининг иқтисодий кўрсаткичларини яхшилаш асосида маҳсулотнинг рақобатбардошлигини таъминлаш ва сифатини яхшилаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг (1998 йил 30 март, 2000 йил 28 феврал, 2003 йил 22 декабр, 2006 йил 15 ноябр) фармонлари чиқарилиб, Вазирлар Махкамасининг (1998 йил 3 апрел, 2000 йил 3 апрел, 2003 йил 9 сентябр, 2006 йил 15 ноябр) қарорлари қабул қилинди.

Ушбу вазифани муваффақиятли бажариш, фармон ва қарорларни тезроқ амалиётга тадбиқ этиш мақсадида фермер хўжаликлари ва корхона раҳбарлари, соҳа мутахассислари ҳамда олимлар ҳамкорлигига бир қатор чора-тадбирларни белгилаб илму-фан янгиликларини тезроқ ҳаётга тадбиқ этиш зарур бўлади.

Маълумки Давлат режалаштириш махкамаси маълумотларига кўра, хўжаликлар умумий даромадининг 9 фоиздан 16 фоизгача, айрим илғор ва тоғли туманларнинг кўпгина хўжаликлирида эса 20-25 фоизини ипакчиликдан олади. Пиллачилик хўжаликларга асосан йилнинг биринчи ярмида даромад келтиради. Бу эса хўжаликнинг ана шу давр учун зарур бўлган бошқа эҳтиёжларни қондириш учун сарфланади.

Пиллачиликда қўкламги қурт боқиши мавсумини муваффақиятли ўтиши ва юқори ҳосил олиш кўп жиҳатдан фермер хўжаликларда ипак қурти уруғини ўз

вақтида жонлантириш ва хўжаликдаги мавжуд тутзорлар миқдори ҳамда қурт тарқатиш ҳажмларига узвий боғлиқ бўлади.

Фермер хўжаликларини ташкил этилиши билан пиллачилик соҳасида ташкилий ишлар ва пилла етиштириш жараёнларида қайта ўзгаришлар содир бўлди. Жумладан, олдин ширкат ёки жамоа хўжаликларида битта инкубаторияда 150-250 қути уруғ жонлантирилиб, ҳар бир қурт бокувчи звено ўртача 1,5-2 баъзан 3,5,7,10 қути қурт бокиши билан шуғулланган бўлса, ҳозирги кунда фермер хўжаликларида маҳсус инкубаториялар йўқолиб, битта инкубаторияда 25 қутидан 90 қутигача, баъзан бир оз кўпроқ уруғ жонлантирилмоқда. Шунингдек қурт бокиши миқдори ҳам кескин ўзгариб. Битта звено 0,25; 0,5; 0,75 қути айрим холларда 1,5; 2,0 қути бокилмоқда. Айниқса фермер хўжалигига бокиладиган қути миқдори мавжуд тут дарахтлари сони, ёши ва ҳосилдорлиги, хўжаликдаги ишчи кучига қараб эмас балки ер майдонининг гектарига қараб белгиланмоқда. Бу эса ўз навбатида фермер хўжаликларида қурт бокишининг мўътадил миқдорини ва пилла етиштириш салмоғини аниқлашда катта муаммоларни келтириб чиқармоқда. Оқибатда уруғни жонлантириш ва қурт бокиши жараёнида қатор қийинчиликлар содир бўлиб, агротехника қоидаларини бузилиши ҳисобига 1-қути қуртдан олинадиган пилла ҳосили кескин камайиб (70-80 кг ўрнига 45-50 кг) навдорлиги пасайиб кетишига сабаб бўлмоқда.

Ушбу масалани ижобий хал қилиш мақсадида фермер хўжаликларида ипак қурти уруғини инкубация қилиш ва қурт тарқатишни мўътадил ҳажмларини аниқлаш мавзусида илмий тадқиқот ишларини олиб бориш ва бу жараённи пилла ҳосилдорлигига таъсирини ўрганишни мақсад қилиб қўйдик.

Республикамиз фермер хўжаликларида пиллачилик учун яратилган шароитдан келиб чиқиб ипак қурти уруғини жонлантиришнинг мўътадил ҳажмини ва қурт бокувчи звеноларда етарлича шароитни, яъни қуртхоналар озуқа баъзаси ва ишчи кучини мавжудлигига қараб қурт тарқатишнинг оптимал миқдорини аниқлаб уни пилла ҳосилдорлигига таъсирини илмий ва амалий исботлаш ниҳоятда долзарб ҳисобланади.

3. ФЕРМЕР ХҮЖАЛИКЛАРИДА ИНКУБАТОРИЯНИ ТАШКИЛ ЭТИШ.

Баҳорги қурт боқиши мавсумини муваффакиятли ўтказиш ва пилладан юқори ҳосил олиш кўп жиҳатдан хўжаликларда уруғларни ўз вақтида инкубацияга қўйиш муддатларини тўғри аниқлаш, жонлантириладиган уруғ миқдорига қараб инкубаторияни тайёрлаш ва жиҳозлаш ҳамда уруғларни талаб даражасида жонлантиришга боғлиқ бўлади. Жонлантириладиган уруғ ҳажмини аниқлаш учун фермер хўжалигига мавжуд бўлган ва қурт боқувчи звеноларга бириткирилган тутлар сони, ёши ва ғосилдорлигига яъни озуқа баъзасига ҳамда қурт боқиши учун яратилган шароит ва ишчи кучига жиддий эътибор бериш зарур.

Инкубатория ҳар бир фермер хўжаликнинг ўзида ташкил этилиши лозим. Жонлантириладиган уруғнинг миқдорига (кути сонига) қараб хўжалиқда битта, иккита ва учта инкубатория бўлиши мумкин. Республикаизда фермер хўжаликлари ташкил этилмасидан олдин ширкат хўжаликларида агротехника қоидасига ва илғор пиллакор хўжаликларининг тажрибасига қўра ҳар битта инкубаторияда ўртacha 150-200 қути уруғ жонлантирилар эди. Битта инкубаторияда 50-60 қути уруғ жонлантириш хўжаликга иқтисодий зарап келтираси эди. 200 қутидан ортиқ жонлантириш эса, бир қатор қийинчиликлар туғдиради. Жумладан, уруғларни контролъ тортиш ўтказиш, жонланган қуртларни кўтариб олиш ва тортиш, уларни звеноларга тарқатиш ва х.к.зо.

Республикаизда фермер хўжаликларини ташкил этилиши билан инкубаторийни танлаш ва тайёрлаш ишлари ўзгариб кетди. Аниқроғи ҳар бир фермер 25, 30, 40, 50, 60, 75, 100 қути уруғ жонлантириш учун шароитига қарамасдан инкубатория тайёрлаб хохлаган ҳолатда (агротехника қоидасига жавоб бермайдиган ҳолда) уругни жонлантирмоқда. Айрим фермер хўжаликларида битта инкубаторияда 150-200 қути уруғ жонлантирилиб қатор қийинчиликларга дучор бўлмоқда. Чунки хўжалиқда маҳсус инкубаторияларнинг бўлмаслиги ва хўжаликдаги ер майдонига қараб (озуқа баъзасини ва қурт боқиши шароитини эътиборга олмасдан) ипак қурти уруғи тарқатилиши бунга сабаб бўлмоқда. Оқибатда уруғларни жонлантириш ва қурт тарқатиш меъёри бузилиб, бир қути

қуртдан олинадиган пилла ҳосили 45-50 (одатда 75-80 кг) килограмни ташкил этмоқда.

4. ИНКУБАТОРИЯДА ЖОНЛАНГАН ҚУРТЛАРНИ ЗВЕНОЛАРГА ТАРҚАТИШ ТАРТИБИ.

Инкубаторияда қурт чиқишидан бир неча кун олдин хўжаликнинг пиллачилик агрономи ёки бригадири қурт боқувчи звеноларнинг рўйхатини ва уларнинг ҳар бири неча кути ёки неча грамм қурт олишлигини кўрсатувчи маълумотни бош инкубистга бериши лозим. Бундан ташқари, хабарчи қуртлар чиқсан куни эса рўйхатдаги звеноларнинг қайси бирлари биринчи куни, кимлар иккинчи ва учинчи кунлари қурт олишини инкубистга ҳам, қурт оловучи звенога ҳам айтиб қўйиши керак. Шундай қилинмаса, биринчи куни мўлжалдан ортиқча қурт оловчилар келиб инкубаториядан қурт ололмаса инкубистлардан норози бўлиб кетишлари мумкин.

Инкубистлар рўйхатда кўрсатилган зарурий массаларга қараб биринчи куни жонланган қуртлардан мавжуд гуруҳларни қўшиб, талаб қилинган массадаги гуруҳларни ташкил этади. Масалан, биринчи куни жонланган қуртларнинг гуруҳлари қуйидаги массаларни (г хисобида) 9, 5, 10, 25, 13,4, 16, 16,25, 17, 18, 19, 19, 25, 20, 21 г ни ташкил этган бўлса, пиллачиларни талабига биноан ярим қути – 9,5 г, бир қути – 19 г, битта чорак – 23,75 г, бир ярим – қути – 28,5 г, чорак кам иккита – 33,25 г, икки қути – 38 г ва хоказо тайёрлаш керак. Бунинг учун мавжуд массадаги қуртларни массасига қараб аввало талабга тўғри келадиганлари ажратиб олинади (масалан 9,5, 19 ва хоказо), сўнгра қолганларини бир-бирига қўшиш йўли билан зарурий массалар ҳосил қилинади. Масалан, битта чорак учун 13,5 г билан 10,25 г ни, бир яримта қути учун 16 г билан 12,5 г ни, чорак кам икки қути учун 17 г билан 16,25 г ни, икки қути учун 20 г билан 18 г ни бир-бирига қўшилади.

Қуртларнинг гуруҳларини бирлаштириш вактида белгилаб қўйилган икки ёки учта қутининг қуртлари битта қутига бўшатилади, сўнгра қутининг четига бирлаштирилган гуруҳларнинг янги ҳосил бўлган массаси ёзиб қўйилади. Баъзан шундай бўлиши ҳам мумкинки, гуруҳлар бирлаштирилгандан кейин қолган қуртлардан талаб қилинаётган масадаги гуруҳни ҳосил қилиб бўлмайди. Бундай холларда хўжаликнинг пиллачи звеноларига массаси режада кўрсатилган массага яқинроқ бўлган қуртлар гуруҳи берилгани маъқул. Масалан, қурт боқувчига битта

чорак қути қурт берилиши лозим эди, бироқ гурух ташкил қилингандан қолган куртларнинг массаси 12,5 г, 14,5 г. 11 г, 16 г, 13 г га тенг экан. Шунда режадаги массани ҳосил қилиш учун 12,5 г билан 11 г ни қўшилса, мақсадга мувофиқ бўлади.

5. ИНКУБАТОРИЯДА ЖОНЛАНТИРИЛГАН ҚУРТЛАРНИ ТАРҚАТИШ МИҚДОРИНИ ЛИЧИНКАЛАР ҲАЁТЧАНЛИГИГА ТАЪСИРИ.

Ипак қуртининг постэмбрионал ривожланиши ва унинг яшовчанлик қобилияти аввало инкубация даврида эмбрионнинг шаклланиш фаолиятига боғлиқ бўлади. Яъни тухумлар баҳорги жонлантириш даврида мўътадил шароитда инкубация қилинса улардан соғлом ва ҳаётчанлиги юқори бўлган куртлар чиқади. Бу эса қуртларни бир текс ривожланиши ва сони камаймасдан ўсишига олиб келади.

Организм билан ташқи муҳит ўртасидаги ўзаро муносабатни қанчалик яхши тушунилса ва ўрганилса, ташқи муҳит шароитларини тартибга солиш ва яратиш имкониятларидан фойдаланиб, организмни шунчалик яхши идора қиласиз, унинг яшовчанлик ва ривожланиш қобилиятини ошириш мумкин (Ш.А.Акмалхонов, М.Аширов 1986; Ш.А.Акмалхонов 1993; М.И.Аширов 1994; И.М.Махсудов 1994; Ш.А. Акмалхонов, М.Мирхидоятов 2000; Ш.А.Акмалхонов, А.Т.Болтаев 2001; У.Н.Носиров 2009).

Тут ипак қурти тухуми ва личинка организмдаги физиологик жараёнлар ва унинг кечиши ташқи муҳит холатига боғлиқ бўлади. Муҳит таъсирини ўрганмасдан туриб, қурт боқишининг рационал усулларини ишлаб чиқиш мумкин эмас. Демак, ташқи муҳит омилларининг муайян даражада ўзгариши билан фойдали ҳайвонлар ва ҳашоратлар, жумладан ипак қуртининг эмбрионал ва постэмбрионал ривожланиши жараёнлари ва махсулдорлик даражасини бошқариш мумкин (Н.А.Ахмедов 1999; Х.С.Хомиди, С.В.Галанова, А.И.Богач, Л.Н.Остапенко 2004; Ж.Тўйчиев 2008; У.Н.Насириллаев, Ш.Р.Умаров 2009).

Тут ипак қуртларини меъёридан паст ёки юқори ҳарорат ва ҳаво намлигида жонлантирилган куртларнинг ўсиши ва ривожланиши нотекис бўлиб, уларнинг

яшовчанлиги меъёрида жонлантирилиб боқилган қуртларга нисбатан 3-5% га паст бўлиб, пўст ташлаш ва ёшдан ёшга ўтиш муддати 5-7 кунга ортиқча чўзилишига хамда бошқа хусусиятлари кескин камайиб кетишига сабабчи бўлади (Х.С.Хомиди 2004; Л.Ф.Кашкарова 2004; Б.У.Насириллаев 2009).

6. ИПАК ҚУРТИ ТАРҚАТИШ МИҚДОРИНИ ПИЛЛА ХОСИЛДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ.

Пилла хосилдорлиги ва унинг биологик хусусиятлари ирсиятдан ташқари, қурт боқиш ва пилла ўраш шароитларига боғлиқ бўлади. Маълумки, ипак қурти тухумларини мўътадил шароитда жонлантирилиб, агротехника қоидалари асосида қуртлар боқилганида улар ёппасига пилла ўрайди.

Ипак қуртининг пилла ўраши одатда уч сутка давом этади, бундан кейинги икки, уч сутка мобайнида у пилла ичидаги ғумбакка айланади. Ана шу қисқа муддат пилла ҳосилдорлиги ва сифати учун катта аҳамиятга эга (А.Абдурахманов, Н.Ахмедов 1996).

Э.Х.Тожиев (1999)нинг таъкидлашича қуртлар пилла ўраш даврида жуда сезгир ва таъсирчан бўлиб уларни озгина қўзғатиш ҳам салбий таъсир кўрсатади. Пилла ўраш шароити бироз ўзгарсада қурт пилла ўрашни давом эттиради, лекин ипак толасини ташлаш жараёни бузилиб, пилла сифатига салбий таъсир кўрсатади.

Ипак қуртларини бир вақтда ва ёппасига дастага чиқиши учун инкубаторияда қурт жонлантиришни муваффақиятли ўтказиб, жонланган қуртларни звеноларга тезда тарқатилиши ва куртларни яхши ва текис ривожланишини (озикаланиш майдони ва озукани етарли бўлишини) таъминлаш зарур бўлади (Э.Х.Тожиев, Н.Ахмедов 2004).

Пилла ўраш агротехникиси бўйича тадқиқотлар олиб борган Н.Ахмедов ва А.Абдурахманов (2006) маълумотларига қараганда пилла ҳосилдорлиги ва унинг сифат кўрсаткичлари қўп жиҳатдан қуртларни яхши ривожланиши ва пилла ўрашдаги шарт-шароитларга боғлиқ бўлади.

Юқорида қайд этилган маълумотларни таҳлил қилган ҳолда ипак қурти тухумини инкубация қилиш ва қурт тарқатиш хажмларини пилла ўраш жараёни хамда уни қанча вақт давом этишини аниқлаш мақсадида тажриба йўналишини шу

масалани аниқлашга қаратди. Бу жараён натижалари қуидаги 8-жадвалда берилган.

8-жадвал

Ипак қурти тухумини инкубация қилиш ва қурт тарқатиш хажмларини пилла ўраш жараёнига таъсири.

Вариантлар	Куртларни пилла ўраш кунлари, %				Пилла ўраш учун кетган кун
	Биринчи куни	Иккинчи куни	Учунчи куни	Тўртинчи куни	
Бухоро вилоятида					
1-вариант	50	45	5	-	2,5
2-вариант	50	45	5	-	2,5
3-вариант	45	40	15	-	3
4-вариант	45	40	15	-	3
5-вариант	40	35	20	5	4
6-вариант	50	45	5	-	2,5
7-вариант	45	45	5	-	2,5
8-вариант	45	45	10	-	3
9-вариант	45	35	15	5	3
10-вариант	40	30	20	10	4
Самарқанд вилоятида					
1-вариант	50	45	5	-	2,5
2-вариант	50	45	5	-	2,5
3-вариант	45	40	15	-	3
4-вариант	45	40	15	-	3
5-вариант	40	35	20	5	4
6-вариант	50	45	5	-	2,5
7-вариант	45	45	5	-	2,5
8-вариант	45	45	15	-	3
9-вариант	45	35	15	5	4
10-вариант	40	30	20	10	4

7. ИПАК ҚУРТИ ТАРҚАТИШ МИҚДОРИНИ ПИЛЛАЛарНИНГ БИОЛОГИК КҮРСАТКИЧЛАРИГА ТАЪСИРИ.

Хайвон организмининг таъсирчанлиги ташқи мухитнинг меъёридаги ва ёмон шароитида хам намоён бўлиши мумкин. Ташқи экологик омиллар алоҳида ёки биргаликда организмнинг ўсиши ва ривожланишини таъминлайди ва хайвонларнинг маҳсулдорлик даражасини белгилайди.

Фойдали уй хайвонларининг маҳсулдорлик хусусиятларини ташқи мухит шароитига қараб ўзгариши ва бошқариш мумкинлиги Ш.А.Акмалхонов (1986), У.Н.Носиров (1989), М.Аширов (1991), Ш.А.Мадрахимов (1992), И.Хидиров (1996), К.Карибаев (1996), И.Махсудов (2008) ва бошқа олимларнинг тадқиқотларида таъкидлаб ўтилган.

Ташқи мухитнинг мўътадил шароитида боқилаётган қишлоқ хўжалик хайвонлари, жумладан тут ипак қуртлари одатда юқори маҳсулдорликга эга бўлади. Шароит ёмонлашган тақдирда маҳсулдорлик кўрсаткичлари кескин пасаяди. Демак экологик омилларни муайян даражада ўзгариш йўли билан тут ипак қуртининг ривожланиши, ўсиши ва маҳсулдорлик даражасини бошқариш мумкин (У.Н.Насириллаев 1993, Н.Ахмедов 1999).

Ш.Абдуқодиров, Х.С.Хомидий, С.Тошпўлатов, К.Салихова (1997) тадқиқотларида ипак қуртининг зот ва дурагайларига қараб бир грамм оғирлиқдаги уруғ ва қурт сони турлича миқдорда бўлишини аниқлаган. Жумладан, йирик тухум қўйувчи Ўзбекистон-5, Ўзбекистон-6, Барака-1, Тетрогибрид-3 дурагайларининг бир граммдаги тухумлар сони 1700-1750 дона, 1 грамм қуртда 520-540 дона қурт бўлса, майда тухумли Андижон-1, ПК 51-40 x С-5 дурагайларида 1805-1910 дона тухум ва 2454-2583 дона қурт бўлади. Бу эса қурт бокувчига маълум бўлмагани учун озиқаланиш майдони ва озуқа тайёрлашда хатога йўл қўйилишига сабабчи бўлади. Оқибатда сон жиҳатдан қурти кўп бўлган зот ва дурагайларни боқишида жой ва озуқа танқислиги сабабли қуртлар майда ва ипаги енгил вазнли пиллалар ўралишига олиб келади.

8. ИПАК ҚУРТИ ТАРҚАТИШ МИҚДОРИНИ ПИЛЛА СИФАТИГА ТАЪСИРИ.

Тут ипак қуртининг яхши ўсиб ривожланиши учун тегишли гигротермик шароитларни яратиш тухумлик давридан бошланади. Муайян ҳарорат, нисбий намлиқ, тоза ҳаво ва бошқа экологик таъсирлар билан бир қаторда инкубация жараёнидаги шарт-шароитлар тухумни нафақат эмбрионал балки уни постэмбрионал ривожланишига, ҳаттоқи пилла ўраш жараёнлари ҳамда пилла сифатига таъсир кўрсатади (Н.Ахмедов 1996).

А.Абдурахманов, К.М.Рождественский (1991) наслчилик хўжаликларида инкубация жараёнида ҳароратнинг кескин ўзгариши нафақат қуртларнинг жонланиши ва яшовчанлигига балки наисилли пиллалар микдори ва сифатига салбий таъсир кўрсатишини маълум қиласди.

Украина ипакчилик илмий тадқиқот институти ва Харьков давлат университетида бажарилган тадқиқотлар ҳароратни сезиларли даражада ўзгартириш усули билан ипак қурти ҳаётчанлиги, пиллаларнинг навдорлиги ва капалакларнинг серпуштлигига қандай таъсир этишини аниқлашга бағищланган (С.В.Суханов, О.А.Шаламова 1996).

А.Б.Ёкубов (1997) тажрибаларида гигротермик режимдаги ўзгаришлар оқибатида тухумлардан қуртларнинг жонланиши ва ҳаётчанлигининг пасайиши, ҳатто пиллалар сифати ва улардан капалаклар чиқиш фоизи камайишини хабар қиласди.

Тут ипак қуртининг тухумини жонлантириш жараёнида гигротермик режимдаги ўзгаришлар ипак қурти селекцияси ва наслчилигидаги қўлланиладиган усуллар самарасини пасайишига олиб келади (Э.Х.Тожиев 1999).

9. ХУЛОСА.

Тадқиқотларда олинган маълумотларга асосланган холда қўйидаги хулосаларни чиқариш мумкин.

1. Ипак қурти боқувчи звеноларнинг оилавий шароити, биноларнинг мавжудлиги ва улардаги шарт шароитлар хамда бириктирилган тут дараҳтлари сони ва барг хосилдорлигига қараб хар бир пиллакорга ўртacha 0,5-0,75 ёки 1,0 қути қурт берилиши лозим.

2. Битта инкубаторияда 100 қутидан ортиқ уруғ жонлантирилганда қурт тарқатиш муддати икки кун ўрнига 3-4 кунга чўзилиб, маълум миқдордаги қуртларни тарқатилмасдан қолиши ва қурт боқиши жараёни чўзилиб, 5 ёшдаги қуртларни боқиши иссиқ кунларга қолиб кетиши оқибатида пиллалар майда ва сифатсиз бўлиб фермер хўжаликларига иқтисодий зарар келтиради.

3. Ҳар бир қурт боқувчи звенога 0,5 дан 1,0 қутигача қурт тарқатилиши боқилаётган қуртларни яхши ривожланиши, касалликларга чалинмаслиги ва ўз вақтида бир текис пўст ташлаш жараёни амалга оширилиб, озуқага тўйиши ҳисобига қуртларнинг яшовчанлиги 85,0-87,5% ни ташкил этиб, инкубаторияда 100 қутидан ортиқ уруғ жонлантирилиб, звеноларга бир қутидан ортиқ қурт тарқатилиши (83,5-84,0%) қарагандан 2,0-3,5% га юқори бўлиши аниқланди.

4. Ипак қурти уруғларини инкубация қилишда мўътадил (75-100 қути) ҳажмларни ва пиллакорларга меъёридаги (0,5-1,0 қути) қурт тарқатилганда пилла ўраш жараёни 1,5-2 суткага, пиллаларни териш учун етилиши ҳам 2,0-2,5 кунга қисқариши ҳамда бир қути қуртдан олинадиган пилла хосилдорлиги 9-14 килограмга ортиши исботланди.

5. Звеноларга тарқатиладиган қуртнинг миқдори (қути сони) пиллаларнинг биологик кўрсаткичларига ўз таъсирини кўрсатди. Ипак қурти уруғини инкубация қилишда мўътадил ҳажмдан кўпроқ ва пиллакорларга меъёридан ортиқ қурт тарқатилганда боқилган қуртлар ўраган пиллаларнинг ўртacha вазни 6,0-14,6%, ипак қобиғининг вазни 18-34% ва ипакчанлик 13,1-17,0% га камайиши аниқланди.

6. Курт тарқатишининг мўътадил хажмларда бўлиши бир қути қуртдан олинган навдор пиллалар микдорини 10,5-14,6 килограмга кўпайиши, навсиз ва корапачоқ пиллаларни эса аксинча 1,6-2,1 килограмга камайишига олиб келди.